

Abstract

Alla anställda inom förvaltningen har tre olika etiktyper att förhålla sig till: egenetik, professionsetik och förvaltningsetik. Denna uppsats undersöker hur personer som innehar två yrkesroller och därmed två olika professionsetikvarianter förhåller sig till dessa olika etiktyper och varianter. Den teoretiska utgångspunkten utgörs av Lennart Lundquists resonemang om etiktyper och tjänstemannens roll som demokratins väktare. Vidare har ett flertal källor såsom lagar, förordningar, fackförbunds etiska riktlinjer samt riktlinjer för anställda från Lunds universitet och Malmö högskola använts. För att undersöka ämnet har fyra personer som är utbildade socionomer men nu undervisar vid socionomutbildningen i Lund och Malmö intervjuats för att belysa deras förhållande till olika etiktyper. Det framgår från intervjuerna att respondenternas egenetik överlappar professionsetiken, att socionometiken är den dominerande professionsetikvarianten och trots att de inte själva identifierar sig som tjänstemän så tänker de i enlighet med förvaltningsetiken.

Nyckelord: etiktyper, förvaltningsetik, tjänstemän, socionomer, lärare

Totalt antal ord: 9224

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
1.2 Metod och material	3
1.2.1 Samtalsintervjuer som metod	3
1.2.2 Urval	4
1.2.3 Operationalisering	5
2 Teori	2
2.1 De tre etiktyperna	6
2.2 Professionsetikvarianter	8
2.2.1 Socionometik	8
2.2.2 Lärareetik	9
2.3 Förvaltningsetik	10
3 Resultat och analys	11
3.1 Resultat	12
3.1.1 Roll	12
3.1.2 Värderingar	14
3.1.3 Konflikt	16
3.2 Analys	18
3.2.1 Egenetik och professionsetik	19
3.2.2 Förvaltningsetiken	20
3.2.3 Ansvar	22
4 Avslutande diskussion	24
5 Referensförteckning	25
6 Bilaga	27

1 Inledning

Den andra december 2016 publicerade Socialhögskolan i Lund ett uttalande på sin hemsida efter att socialtjänsten i Malmö tvingats lämna ut uppgifter om papperslösa till gränspoliserna som sedan utvisades. Uttalandet, som följdes av ett liknande från institutionen för socialt arbete vid Malmö högskola, ifrågasatte tillvägagångssättet och uppmanade till en diskussion kring professionsetik. De ansåg att etik hamnade alltmer i skymundan och att lagen ges företräde. Uttalandet visade sig vara kontroversiellt och skolorna fick kritik som bland annat sa att de inte bör lägga sig i politiska debatter eftersom de är statliga myndigheter. En student på Lunds universitet skrev exempelvis en debattartikel och kritiserade lärarna på Socialhögskolan för att de tog ställning i en politisk debatt. Men som socionom kan man hänvisa till arbetsrollens uppgift att stå upp för de svaga i samhället.

Denna debatt som blossat upp blev vår utgångspunkt då det tycks uppstå en krock mellan kraven som socionometik och läraretik sätter på lärarna som arbetar på dessa institutioner. Krocken pekar på att professionsetiken inte är entydig. Läraretiken och socionometiken verkar ställa olika krav på dessa lärare. Vårt fokus är spänningen mellan etiktyper och det vi kallar professionsetikvarianter, det vill säga läraretik och socionometik, inte själva uttalandet. För tydlighetens skull kallas de lärare som är utbildade socionomer och som nu undervisar på socionomutbildningarna för "socionomlärare".

Vår analys utgår från Lennart Lundquist teori om etiktyper. Han identifierar tre stycken: egenetik, professionsetik och förvaltningsetik (Lundquist 1998, s. 150ff). Inom socionomlärarnas professionsetik återfinns två varianter: läraretiken och socionometiken. Figur 1 nedan visar utifrån Lundquist teori hur vi använder socionomlärarens etiktyper och professionsetikvarianter. Dessa professionsetikvarianter innebär att socionomlärarna har delvis olika värderingar att ta hänsyn till. Eftersom både socionomer och lärare är en del av förvaltningen innebär detta att professionsetikvarianterna måste anammas samtidigt som förvaltningsetiken och egenetiken. Mellan etiktyperna och varianterna ser vi möjliga krockar och därmed bör relationen mellan dessa undersökas närmre.

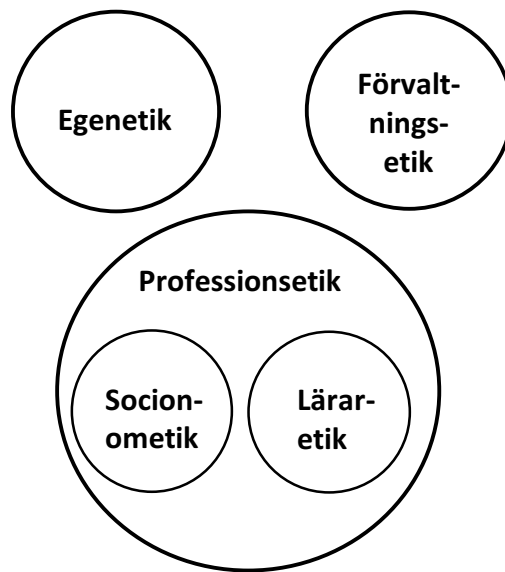

Fig. 1 Socionomlärares etiktyper och professionsetikvarianter

Texten inleds med en presentation av syfte, frågeställning och metod. Därefter följer en redogörelse för teorin kring olika etiktyper med utgångspunkt i Lennart Lundquist tankar för att sedan mynna ut i en beskrivning av socionometik, lärareetik och förvaltningsetik. Denna teori kopplas sedan till resultatet som analyseras och uppsatsen avslutas med en avslutande diskussion kring socionomlärares förhållande till etiktyperna.

1.1 Syfte och frågeställning

Vår uppsats ämnar undersöka hur personer som befinner sig inom rollerna socionom, lärare och tjänsteman uppfattar spänningen mellan de tre etiktyperna som även innefattar två professionsetikvarianter.

Vår frågeställning är: *hur ser lärare på socionomutbildningen i Lund och Malmö på sitt förhållande till olika etiktyper?*

För att konkretisera frågeställningen finns även ett fokus på vilken etiktyp och vilken professionsetikvariant som dominerar i deras yrkesroll. Vi undrar alltså om respondenterna utgår främst från egen-, professions- eller förvaltningsetik samt vilken professionsetikvariant. Undersökningen fokuseras även på huruvida dessa etiktyper och etikvarianter överlappar varandra eller inte, alltså om konflikter uppstår eller ej.

Ämnet har en hög utomvetenskaplig relevans med tanke på den debatt som blossat upp kring skolornas uttalanden men bidrar även till den teoribildning som finns kring olika etiktyper.

1.2 Metod och material

Nedan återfinns en redogörelse för vår valda metod och dess konsekvenser, urvalet som undersökts samt hur operationaliseringen av relevanta begrepp utförts.

1.2.1 Samtalsintervjuer som metod

Undersökningens fokus är spänningen mellan olika etiktyper och etikvarianter vilket gör att samtalsintervju fungerar särskilt väl som metod. I intervjuerna är vi ute efter socionomlärarnas upplevelse av sitt förhållande till etiktyperna vilket innebär att intervjuerna är av respondentkaraktär. Detta framkommer med stöd av Esaiasson, Giljam, Oscarsson och Wägneruds bok *Metodpraktikan* (2012, s.228). Genom de kvalitativa intervjuerna ges en möjlighet att gå djupare in på ämnet med respondenterna (Esaiasson m.fl., s. 251). För att ytterligare frågor ska kunna ställas utifrån respondenternas svar har intervjuerna en semistrukturerad form. Detta innebär att man utgår från en intervjumall men kan följa upp oväntade svar med fördjupande följdfrågor (Kvale 2015, s.172). Nedan följer ett antal exempel på frågor som ställdes till samtliga respondenter, intervjumallen i sin helhet återfinns som bilaga på s. 27:

- Är etik och moraliska frågor viktigt i ditt arbete?
- Vilka värden vägleder dig mest i din yrkesroll?
- Bör man vara neutral som tjänsteman eller är det bra att man tar in sina egna värderingar?
- Har du någon gång känt att det uppstått en konflikt mellan dina värderingar och ditt arbete?

Platsen för intervjuerna bestämdes av respondenterna för att få dem så avslappnade som möjligt med tanke på det potentiellt känsliga ämnet. Två av intervjuerna genomfördes i Malmö och de andra två i Lund. Alla spelades in med respondentens godkännande och transkriberades sedan. Då syftet med undersökningen är att analysera innehållet i intervjun snarare än själva intervjun har de inte transkriberats ordagrant. Transkriberingen innehåller inte alla stakningar, suckar och betoningar vår intervjuperson förmedlat utan fokus har lagts på det "tjocka" innehållet i samtalet (Kvale 2015, s. 221f). Kommatecken och punkt har använts där vi tolkat att det behövts. Då ämnet för undersökningen är känsligt anonymiserades alla respondenter vilket de blev informerade om på förhand och medförde förhoppningsvis ärligare svar. Att de anonymiserades innebär att de namn som används i arbetet inte är deras riktiga namn.

Utgångspunkten för undersökningen är fenomenologisk då den grundas i en önskan om att respondenternas svar kring etik i deras arbete ger oss möjligheten att hitta ett återkommande mönster. Detta passar väl med den beskrivande ansatsen eftersom fenomenologisk metod fokuserar just på beskrivande snarare än förklarande (Kvale 2015, s. 44f). Inom alla intervjuer finns en maktasymmetri där intervjuaren har övertaget eftersom det är hen som sitter på frågorna och syftet med intervjun. Detta kan påverka svaren från respondenten (Kvale 2015, s. 50ff). I vårt fall är det studenter som intervjuar lärare och professorer där de senare har styrt samtalet relativt mycket vilket innebär att maktasymmetrin blir mindre. En omedveten intervjuareffekt kan uppstå till följd av prestige, att respondenten vill framställa sig som en etiskt god person (Esaiasson m.fl. 2012, s. 235). Denna effekt är svår att undvika men storleken minskas förhoppningsvis med den öppna, ödmjuka och inlyssnande inställning som tillämpats.

1.2.2 Urval

Vårt urval har bestått av personer som har varit aktiva socionomer och nu är aktiva lärare på Socialhögskolan i Lund eller vid institutionen för socialt arbete vid Malmö högskola. Båda dessa skolor har på sin hemsida uttalat sig angående utlämnandet av uppgifter vilket gör att de passar särskilt väl för vår undersökning i enlighet med intensitetsprincipen som Esaiasson m.fl. beskriver (2012, s. 260). Man kan anta att de haft diskussioner kring etik under den senaste tiden och bör därför ha en god uppfattning om vårt ämne då åtminstone en stark värdekonflikt uppstått i deras närhet. Självklart kan diskussionen kring uttalandet ha färgat deras svar men vi har därför avsiktligt valt att hålla diskussionen på en generell nivå med uttalandet som bakgrund och hålla oss undan den debatt som uppstod kring uttalandet.

Inom urvalsramen verkar en mängd personer och vi kontaktade 57 personer vi ansåg kunde passa in på vår profil. Av dessa fick vi endast in ett fåtal svar varav fyra stycken var tillgängliga för intervju under perioden vi avsatt för detta. De fyra som valts ut är allihop kvinnor vilket inte är föga förvånande då andelen kvinnor som arbetar i yrken med en tydlig koppling till socionomutbildningen var 84% år 2007 (SCB 2010).

Grunden till bortfallet är svår att analysera då majoriteten av de vi kontaktat inte gett något svar alls men en möjlig anledning kan vara ämnets känslighet. Att diskutera sin etik med utomstående kan kännas obekvämt, speciellt med tanke på det uppmärksammade fallet som var utgångspunkten. I den första kontakten med urvalsgruppen nämndes fallet som ett exempel på ett etiskt dilemma vilket kan ha skrämt bort en del som upplevt debatten som obehaglig på något sätt. Vi valde ändå att ta med det konkreta exemplet då det tydligt visade vad som är vårt ämne och vår utgångspunkt.

Undersökningens generaliserbarhet sänks givetvis av det lilla urvalet och stora bortfallet. Fyra personers upplevelser kan inte sägas gälla för en hel arbetskår. Ett stort bortfall kan tala

för att de personer vi fått tag i är särskilt intresserade och insatta i ämnet, så kallade subjektiva experter enligt Esaiasson m.fl. vilket potentiellt leder till snedvridna resultat (2012, s. 259). Det lilla urvalet kan tyda på att det är personer som haft en stark åsikt om debatten som tackat ja till intervju. Detta tycks vara ett mindre problem då vi har intervjuat två personer som är negativt inställda till uttalandet och två som är positivt inställda. Huruvida undersökningen därför fångat in representativa individer går inte att säga definitivt men intervjupersonerna beskriver en starkt polariserad situation vilket tyder på ett bra urval. Det lilla antalet möjliggör mer djupgående analyser vilket gynnar syftet för studien. Med grund i denna studie kan förslagsvis större undersökningar med mer generaliserbara slutsatser göras inom samma ämne och lärdomar kan då hämtas från denna.

1.2.3 Operationalisering

Innan vi presenterar den teoretiska diskussionen förklaras här kortfattat de val som tagits i operationaliseringen. Till att börja med vill vi påpeka att vårt arbete är av kvalitativ karaktär vilket för med sig att vi inte uttryckt några indikatorer för mätning eftersom vi är intresserade av innehåll snarare än frekvens (Bryman 2009, s .78). Vid första anblick kan vårt problemområde tyckas ha en hög abstraktionsnivå då etik inte är observerbart. Den största utmaningen var därför att utforma intervjufrågor som skulle skapa rätt förutsättningar för en konkret diskussion av etik i olika yrkesroller. Vi har därmed försökt att formulera frågor som skulle guida samtalen snarare än diktera dem. Det innebär att vi inte ville formulera specifika frågor som skulle förhindra intervjupersonerna att diskutera alternativa idéer (Bryman 2009, s. 305). I utformandet av frågorna har inspiration hämtats från ett antal tidigare uppsatser skrivna av Jacobsson & Macheridis, Alkeberg & Hermansson samt Karlsson och Thorsson.

För att analysera vilken etiktyp eller etikvariant som dominerar respondenternas etiska beslut på arbetet formulerade vi frågan “[v]ilka värden vägleder dig mest i din yrkesroll?” (Intervjumall, bilaga 1). Vi har alltså först kartlagt de centrala värden och aspekter inom varje etiktyp och etikvariant i den teoretiska diskussionen nedan. Sedan har intervjuerna undersökt om respondenternas svar överensstämmer med en särskild etiktyp eller etikvariant. Vidare har både direkta frågor ställts som “[s]er du dig själv främst som socionom, lärare eller tjänsteman?” men också indirekta frågor som t.ex. “[v]ilka hjälpmedel använder du för att du ska kunna fatta rätt beslut även i svåra fall?”. Svaret på den första frågan kan användas direkt för analys medan det andra svaret kommer kräva en tolkning. Vi är inte intresserade av hjälpmedel som lagtext eller kollegor utan vad de representerar, en betoning på laglydighet eller professionell kunskap. (Intervjumall, bilaga)

2 Teori

Nedan beskrivs Lennart Lundquist tankar om de tre etiktyper en person som arbetar som tjänsteman har att förhålla sig till: egenetiken, professionsetiken och, viktigast enligt honom, förvaltningsetiken. Sedan presenteras de två professionsetikvarianter som är aktuella för socionomlärarna, socionometiken och läraretiken. Till sist skildras förvaltningsetiken.

2.1 De tre etiktyperna

Som anställd i förvaltningen har man flera etiktyper att förhålla sig till. Det är egenetiken, professionsetiken och förvaltningsetiken. Egenetiken är de uppfattningar om rätt och orätt som man alltid har med sig och som formas genom hela livet, det kan bygga på religiositet eller politisk övertygelse. Professionsetiken bygger på personens utbildning och yrkeskår och återkommer i ett större avsnitt senare i arbetet. Den tredje och sista formen, förvaltningsetiken, är en del av den offentliga etiken och alla som arbetar inom förvaltningen ska förhålla sig till denna. (Lundquist 1998, s. 151)

En potentiell konflikt kan uppstå mellan de tre etiktyperna om tjänstemannens egenetik, professionsetik och förvaltningsetik inte överensstämmer och därmed ställer olika krav på hen. Lennart Lundquist illustrerar detta med en bild som presenteras nedan:

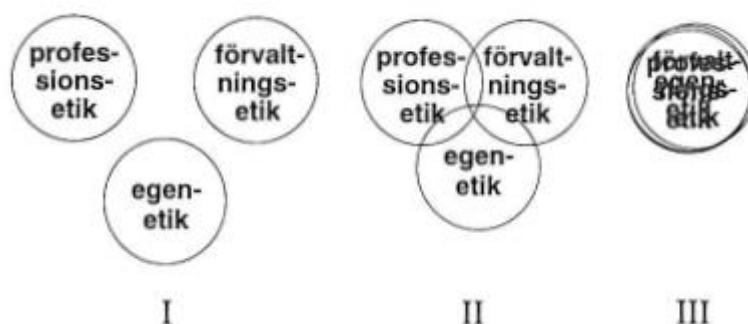

Fig. 2 Olika relationer mellan tjänstemannens och de olika etiktyperna (Lundquist 1998, s. 151)

Det första fallet visar en tjänsteman vars egenetik, professionsetik och förvaltningsetik är helt åtskilda. Följden blir svåra etiska dilemman där tjänstemannen måste välja att följa en av etiktyperna, och samtidigt därmed gå emot de två andra. Fall nummer två visar tre etiktyper som delvis överlappar. Etiska dilemman uppstår fortfarande där etiktyperna påbjuder olika

agerande, men det sker mer sällan än i föregående fall. Det tredje och sista fallet visar en person vars tre etiktyper närmast helt överlappar varandra. Beslut tas därmed utan upplevda konflikter och arbetet uppfattas som enklare att utföra. (Lundquist 1998, s. 151f)

De två första fallen är problematiska då det finns en risk att tjänstemannen väljer att följa sin professionsetik eller, än värre, sin egenetik istället för förvaltningsetiken. Enligt Lundquist är det viktigt att tjänstemän alltid fattar beslut i linje med förvaltningsetiken (1998, s. 152). Det finns flera anledningar till varför en tjänsteman väljer att följa en annan etiktyp än förvaltningsetiken. Okunskap eller oklarheter i vad förvaltningsetiken innebär är en möjlig anledning och tycks ha en enkel lösning, utbildning i och utveckling av styrdokument. Det finns en stor risk att tjänstemannen vid osäkerhet faller tillbaka på det hen känner sig trygg med vilket rimligen är den etik hen haft med sig sedan barnsben, alltså egenetiken. Beteendet brukar betecknas "egenetikfällan". En annan anledning att inte följa förvaltningsetiken kan vara att tjänstemannen tycker att egenetiken eller professionsetiken är viktigare än förvaltningsetiken. Även i detta fall riskerar tjänstemannen att hamna i egenetikfällan. (Lundquist 1998, s. 152)

Konsekvensen av de två första fallen kan bli en förvaltning som blir oförutsägbar vilket kraftigt undergräver rättssäkerheten. Eftersom tjänstemännen då lyder deras egenetik som ser olika ut innebär det att olika beslut fattas trots likadana ärenden. Medborgarna förlorar därmed möjligheten att förutse myndigheters agerande vilket är en grundsten i den demokratiska principen. Eftersom tjänstemännen som arbetar på samma myndighet kan ha delvis olika utbildning innebär det också att det blir ohållbart att följa professionsetiken. Förvaltningsetiken är den enda som gäller alla inom förvaltningen och därmed säkerställer förutsägbara beslut. (Lundquist 1998, s. 110, 152, 176-177)

Lundquist berör uppsatsens ämne när han beskriver att anställda inom skola, vård och socialtjänst ofta ser sig själva främst som professionella, inte som tjänstemän (1998, s. 253). En förutsättning för att kunna följa förvaltningsetiken är att man identifierar sig som en tjänsteman och upplever det offentliga uppdraget som viktigt vilket inte tycks vara fallet inom dessa tre områden (Lundquist 1998, s. 256). Dessutom uppger han att de sällan är insatta i vad förvaltningsetiken innebär. De tre områdena styrs av ramlagar snarare än detaljstyrning där den enskilde tjänstemannen får ett större handlingsutrymme. Förvaltningsetiken är därför extra nödvändig här för att säkerställa förutsägbarhet (Lundquist 1998, s. 253).

Förslaget på åtgärd från Lundquist är mer utbildning inom professions- och förvaltningsetik för att undvika egenetikfällan (1998, s. 253-254). För att kunna utöva en god etik måste förutsättningarna finnas där och en viktig sådan är just kunskap i ämnet.

2.2 Professionsetikvarianter

Vi kommer nu för tydlighetens skull börja med att diskutera och definiera de professionsetikvarianter som är centrala för vår uppsats. Vi kommer alltså att definiera vad socionometiken innebär och sedan läretiken. Professionsetikvarianterna har uttolkats från relevanta lagar och förordningar, etiska riktlinjer från fackförbund samt förhållningsregler från enskilda arbetsplatser. Till att börja med måste det påpekas att en etik inte går att tydligt definiera och avgränsa, det som lyfts fram nedan kan ses som ett sorts ramverk för det etiska agerandet.

2.2.1 Socionometik

Socionom är en profession där man ständigt utsätts för etiska dilemman och därför omges de av ett tydligt ramverk för att vägleda personer genom dilemman. För textens ändamål kommer socialtjänstlagen samt etiska riktlinjer från olika fackförbund analyseras för att visa vad socionomers professionsetik består av.

Socialtjänstlagens första kapitel slår fast att:

Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor, aktiva deltagande i samhällslivet (SFS nr. 2001:453 1 kap:§1)

Dessa värden visar tydligt att etiken kan ställas på sin spets då det handlar om relativt svårhanterliga mål. Hur kan man t.ex. garantera att en handling främjar aktivt deltagande i samhällslivet?

Utöver den värdebetonade socialtjänstlagen som ställer krav på socionomer finns särskilda etiska riktlinjer som utgör yrkets ramverk för handling. Akademikerförbundet SSR betonar människovärdet i sina etiska riktlinjer för socionomer. Begreppet ”mänskliga rättigheter” är återkommande och beskrivs som värden som alltid ska tas hänsyn till. Akademikerförbundet SSR skriver även att socionomer ”har yrkesmässigt ett särskilt ansvar gentemot personer och grupper i utsatta situationer” (Akademikerförbundet SSR 2015, s. 25). De framhåller att socionomer ska ta hänsyn till lagen men att utrymme finns i situationer där lagen hamnar i konflikt med etiken. I deras definition av socialarbete förklarar IFSW (International Federation of Social Workers) att ”[m]änskliga rättigheter, social rättvisa, barnets bästa, kollektivt ansvar samt respekt för mångfald är centrala principer för socialt arbete” (Akademikerförbundet SSR 2015, s. 7).

Barnets bästa väger tungt i socionometiken och tycks överväga vid etiska dilemman. I socialtjänstlagen står det att ”[v]id beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande” (SFS nr.

2001:453 1 kap:2§). Att se till barnets bästa är det övergripande uppdraget för socionomer och förklaras som ett ansvar att ”företräda ett demokratiskt samhällsideal” (Akademikerförbundet SSR 2015, s. 25).

Ansvaret socionomer har sätter alltså speciella krav på deras etik. Ett annat vidare värde som skattas högt i socionometik är ansvaret gentemot ”personer och grupper i utsatta situationer” (Akademikerförbundet SSR 2015, s. 25).

Sammanfattningsvis ser vi att socionometiken präglas av värden som: ”hjälpa de utsatta”, ”solidaritet” och ”barnets bästa”. Socionomer tycks hänvisas till mänskliga rättigheter samt FN:s barnkonvention där de kan hitta grund för ett ”demokratiskt samhällsideal”. Socionometiken tycks dessutom präglas av ansvar för andra.

2.2.2 Lärareetik

Lärareetiken uttolkas från högskolelagen och högskoleförordningen, SULFs etiska riktlinjer samt Lunds universitets och Malmö högskolas interna styrdokument. Det är viktigt att notera att detta avsnitt handlar om lärareetik för lärare på högskola och universitet då rollen skiljer sig väsentligt från den för lärare på grundskola eller gymnasium. Ett kort avsnitt om forskarens förhållande till etik kommer avhandlas då två av respondenterna såg sig själva som lärare och forskare. Den är dock en del av lärarrollen vilket innebär att den inte skiljer sig avsevärt men kommer ändå bitvis behandlas.

Högskolelagens första kapitel slår fast att universitetets uppgifter är att:

[...] i sin verksamhet främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa (SFS nr. 1992:1434 1 kap:§5)

Här blir en aktiv myndighet norm men tolkningsutrymmet är stort gällande t.ex. vad som är universitetets verksamhet och vad rättvisa innebär. Utöver dessa inledande värden innehåller lagen inte mycket kring myndighetens förhållande till etik eller opartiskhet. Inte heller högskoleförordningen innehåller vägledning inom etik. (SFS nr. 1993:100)

Fackförbundet SULF (Sveriges Universitetslärare och Forskare) framhäver att läraren har en skyldighet att uppmuntra studenter att ifrågasätta. Ingenstans nämns dess förhållande till ansvar, etik, egna värderingar eller opartiskhet. Gällande forskare, som har en delvis annan funktion än lärare, är det likadant. Inte heller återfinns något ansvar att föra ut resultatet av sin forskning till allmänheten. (SULF)

Malmö högskola skriver i sin värdegrund att skolan ska kännetecknas av bland annat samhällsengagemang. Engagemanget ska bidra till en socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar utveckling (Malmö högskola 2013). Här tycks alltså en aktiv lärare eftersträvas och

myndigheten har slagit fast vissa värden den ska företräda. Lunds universitet tillhandahåller en liknande strategisk plan som påtalar att verksamheten ska värna demokrati och fri åsiktsbildning men även att universitetet ska kännetecknas av saklighet och opartiskhet. Här finns även medmänsklighet och engagemang med som värderingar som genomsyrar verksamheten (Lunds universitet 2017). Den akademiska friheten står i fokus och debatter välkomnas (Lunds universitet 2016).

Sammantaget bildar dessa källor en något oklar bild av läraretiken. Det står ganska klart att man har ett ansvar inför samhället som lärare och som forskare men hur ansvaret ser ut går inte att avgöra. Inte ens myndigheten där lärarna är anställda preciserar hur engagemanget kan se ut på lärarnivå.

2.3 Förvaltningsetik

Ovanpå dessa två professionsetikvarianter läggs förvaltningsetiken. Eftersom både socionomer och lärare är en del av förvaltningen ska de också förhålla sig till förvaltningsetiken utöver deras professionsetik. Förvaltningslagen och myndighetsförordningen, den gemensamma värdegrunden för statligt anställda samt Lennart Lundquists teorier används för att urskönja förvaltningsetikens innehåll.

Förvaltningslagen gäller för hela förvaltningen och innehåller ramverket för förvaltningens verksamhet, främst i fråga om att ge service till medborgarna. Här nämns ingenting om etik eller förvaltningens förhållande till politiken och den är inte så värdebetonad som de övriga lagarna som behandlats (SFS nr. 1986:223). Myndighetsförordningen består likaså av krav på verksamhetens innehåll men ingenting nämns kring etik (SFS nr. 2007:515).

Alla statligt anställda har en gemensam värdegrund att förhålla sig till som säger att demokrati, legalitet, objektivitet, fri åsiktsbildning, respekt och effektivitet ska genomsyra verksamheten. Objektiviteten i detta fall betyder att man ska beakta likhet inför lagen och opartiskhet. Det innebär även i detta fall att man ska hålla alla personliga åsikter utanför. Man ska agera så att förtroendet för tjänstemannens eller myndighetens saklighet och opartiskhet aldrig ifrågasätts. Tjänstemannen har åsiktsfrihet som privatperson precis som alla andra men ska inte uttala sig på ett sätt som innebär ett problem för förtroendet. (Värdegrundsdelegationen 2013)

Slutligen bör Lennart Lundquists tankar kring förvaltningsetiken lyftas. Lundquist påpekar att förvaltningsetiken kan se olika ut beroende på vilken myndighet eller till och med vilken del av en myndighet som man är en del av. Alltså kan en lärare som också är socionom behöva lyssna till en förvaltningsetik som innehåller motsägelser. (Lundquist 1998, s. 151). Rollen som tjänsteman kräver att man visar lydnad inför lagen, lojalitet mot överordnade men även hänsyn mot samhällsmedlemmar (Lundquist 1998, s. 106). Något som gör förvaltningsetiken

extra viktig i de nivåer av etiktyper som respondenterna i undersökningen har att förhålla sig till är att Lundquist tydligt säger att det är förvaltningsetiken som hela tiden ska styra agerandet (1998, s. 152).

3 Resultat och analys

Nedan presenteras resultatet av samtalsintervjuerna i tre avsnitt, roll, värderingar och konflikt. Sedan kommer ett avsnitt där respondenternas svar analyseras och kopplas till teorin. Resultatet och analysen hålls isär för att inte riskera att vår tolkning eller analys med hjälp av teorin missförstås som respondenternas svar.

3.1 Resultat

3.1.1 Roll

Intervjuerna inleddes med att diskutera hur respondenterna känner inför de roller de kan klä sig och vilken de främst identifierar sig med. En fråga ställdes om de i första hand ser sig själva som socionom, lärare eller tjänsteman. Alla fyra påpekade att de är socionomer i grunden. Marie är den enda som främst identifierar sig som socionom och anser att det är viktigt att kunna ge inspiration och motivation till mod till sina studenter. Åsa och Britt menar att de har med sig sin kunskap som socionom i bagaget men att de idag ser sig som lärare och forskare. Anne uttrycker att hon bär alla roller samtidigt och att de flyter samman.

För att få inblick i respondenternas upplevelse av den roll de identifierar sig med fick de frågan vad de anser är skillnaden mellan rollerna med avseende på etik och ansvar, eller agerande. Alla fyra framhäver att socionomrollen innebär ett tungt ansvar och ett nära förhållande till etik. Lärarrollen och framförallt forskarrollen innebär mer frihet, men det påtalas samtidigt av Anne att som lärare utövar man viss myndighetsutövning vilket gör forskarrollen mer fri än lärarrollen. En anställning på universitet eller högskola innebär också mer frihet än en anställning på kommun t.ex. Samtidigt uttrycker Åsa och Anne forskarens ansvar att kontrollera att allt går rätt till, att få upp viktiga frågor på agendan och att rapportera om fel upptäcks: “[d]et är viktigt att vi som forskare står fria och kan påtala detta som inte finns med i stuprören. På så vis tycker jag forskarrollen är mer fri” (intervju med Åsa). Synen på tjänstemannen skiljer sig. Marie säger att hon identifierar sig som socionom eftersom:

[...] man kan inte bara vara tjänstemän och följa reglerna och liksom göra det som att det är det goda. Att tänka att jag är exemplarisk för att jag följer de här reglerna och upprätthåller. (intervju med Marie)

Här framställs den typiska bilden av en tjänsteman som gör som hen blir tillsagd. Marie

framhåller också att man som socionom måste kunna ifrågasätta auktoriteter, vilket man kan tolka som att tjänstemannen inte kan göra det på samma sätt. Britt och Anne talar om en regelrättig tjänsteman som ibland behövs:

I vissa fall kan det fyrkantiga vara bättre än bedömningar som ska föreställa objektiva men som i alla fall kanske blir subjektiva då. Det kan bli lite grötigt där och då kommer ju sådana här formella eller informella maktstrukturer och spelar plötsligt väldigt stor roll då (intervju med Britt)

Anne menar att med hänsyn till etik så finns ingen skillnad mellan rollerna utan de har alla ett etiskt ansvar och är relativt självständiga roller med tillgång till ett handlingsutrymme:

Sen kan man ju vara lite olika, om man tycker att man har det handlingsutrymmet eller inte. Men jag menar ju att man har det och att man bör ta det (intervju med Anne)

Även Åsa pekar på detta handlingsutrymme och att etik kan, och bör, ta en stor plats inom lagens ramar.

Skillnaden som respondenterna pekar på återfinns även i de etiska riktlinjer varje roll har att följa. Socionometiken är väldigt värdeladdad och har en tyngdpunkt på att kunna fatta rätt beslut medan läraretiken är mer fri. Tjänstemannarollen tycks inte vid första anblick ha någon framträdande del i deras arbetsroll vilket är intressant och analyseras vidare i analysavsnittet. I frågorna kring roller verkar det finnas en respekt inför tjänstemannarollen men den blir inte nyanserad mer än att den framstår som en regelföljande motpol till socionomens värdegrundade arbete.

Eftersom det inte tycks vara helt enkelt att sätta sig själv i en roll, vilket det dilemma som blivit utgångspunkten för undersökningen visar, frågade vi även om respondenterna upplevde att de gick in och ur roller beroende på situation.

En respondent, Åsa uppgav att hon kan hålla rollerna åtskilda men att hon går in och ut ur dem, hon säger att "[m]an är ju samma människa" (intervju med Åsa). På andra sidan spektrat finner vi Anne som inte upplever att rollerna skiljer sig åt utan att de smälter samman till en och samma. Hon säger att man kan använda erfarenheterna från exempelvis socionomyrket även i lärarrollen. Detta för med sig att hon inte upplever att hon byter roll. Marie säger att hon inte byter roller men påpekar samtidigt att hon gjorde det tidigare i arbetslivet. Idag upplever hon att de smält samman men tydliggör att om hon skulle rangordna rollerna "så är det underordnat att vara tjänsteman" (intervju med Marie).

Här tydliggörs komplexiteten i frågan. Alla respondenter uppger att erfarenheterna från socionomyrket alltid ligger i grunden men två av dem säger att de identifierar sig med en lärarroll. Vidare i svaren står att finna att denna roll inte alltid hålls konsekvent utan Åsa berättar att hon byter roll beroende på situation. De andra respondenterna menar att dessa roller glider samman till en enda vilket förefaller innebära att även de kan dra nytta av de

olika rollerna. Det tycks nämligen finnas fördelar med att ha flera roller att använda som ser delvis olika ut. Att vara anpassningsbar innebär att man kan använda de olika rollernas ansvarskrav och friheter när det passar bäst. Det kan också tyda på en problematik vilket återkommer i avsnittet konflikter nedan.

3.1.2 Värderingar

För att få en god uppfattning om vilken inställning respondenterna har till etik frågade vi därför om de tyckte att etik var viktigt i deras arbete. Alla svarade mer eller mindre positivt till frågan, vi märkte dock att respondenterna hade olika åsikt om hur pass stor roll etiken spelade. Marie var den som var mest övertygad om att etik spelar en viktig roll i hennes arbete och motiverade detta genom att säga:

Alltså jag jobbar med juridiken och man brukar säga att den sociala juridiken är väldigt värdebaserad. Ett gott liv är trygghet, säkerhet, värdigt liv, det handlar så mycket om värden och det känns viktigt att diskutera vilka värden. (intervju med Marie)

Åsa har en liknande uppfattning om att etiken spelar en viktig roll i hennes arbete. Hon tycker att etik är viktigt i sitt yrke men menar att etik ”är olika beroende på vilken hatt man har på sig” (intervju med Åsa). Hon diskuterar att hon har olika förhållande till etik beroende på om hon ställs inför sådana frågor som forskare, socialarbetare eller lärare. Åsa och Britt diskuterade till exempel kring etik i forskning. Båda menar att de är ”styrda av etiken” när de genomför ett forskningsprojekt (intervju med Åsa). Britt exemplifierade detta:

Det finns ju nån slags etik i val av vad man forskar om, eller vilka människor man kontaktar, eller hur man intervjuar och observerar. Och framför allt hur man skriver. (intervju med Britt)

Å andra sidan fick vi ett nyanserat svar från Anne. Hon menar att till skillnad från socialarbetare som jobbar med utsatta människor varje dag så befinner hon sig som lärare i en ”mer skyddad värld” (intervju med Anne). Därmed svarade hon när vi frågade om etik tar plats i hennes arbete på följande sätt:

Inte jättestor plats men det klart att vi hamnar ju också i diskussioner med studenter kring vad som är rättvist och orättvist och så vidare, Jag kan inte säga att det tar jättestor plats men det finns där. (intervju med Anne)

Ett fokus vi hade i intervjuerna var att få respondenterna att prata om värderingar. Vi ville undersöka om ett mönster skulle uppstå kring vilka värden de anser vara vägledande i deras professionsetik. Åsa ansåg att ett centralt värde i hennes arbete var människors lika värde. Hon säger till exempel att som socialarbetare ”ser man att barn har väldigt olika värde” (intervju med Åsa). Med detta menar hon naturligtvis att socialarbetare bevittnar hur barn ibland behandlas som om de har olika värde. Hon förklarar: ”[a]tt sträva efter [människors lika värde] är egentligen det allra viktigaste tycker jag, att man inte behandlar människor, att

man inte reagerar senare för att man är född i ett annat land” (intervju med Åsa). Ett liknande etiskt värde hittas hos Marie som på sin sida menar att välfärdsbegreppet är det som hon anser är centralt i hennes arbete:

[...] välfärd i den bemärkelsen att socialt arbete handlar om att skapa förändring mot nånting som är bättre för de som behöver det. Det handlar om att hjälpa svaga grupper, sårbara och utsatta grupper. Välfärd och någon slags skyldighet att skapa förbättringsmöjligheter för utsatta och sårbara grupper (intervju med Marie)

Anne pratar om ”social rättvisa” och menar ”att man inte får trampa över människor” (intervju med Anne). Hon skiljer dessutom på vilken attityd hon har gentemot värderingar beroende på vilken roll hon intar:

[...] när det gäller hur man ska jobba inom socialt arbete och speciellt med personer med funktionsnedsättning så menar jag ju att man kan inte förhålla sig neutralt. Men när det gäller studenter så visst kan jag förstå deras personliga situation men jag kan ju inte bedöma en uppgift eller examinera dem efter deras personliga situation utan då är det helt andra kriterier som gäller (intervju med Anne)

Hon menar här att det är viktigt att sätta sig in i personens situation i socionomrollen när man ska bedöma ett fall och därefter eventuellt positivt särbehandla. Hon menar att i lärarrollen finns inte det utrymmet, hon måste på något vis ta avstånd från studenternas personliga situation. Om förhållandet till studenterna hade Britt som lärare inte något tydligt vägledande värde i åtanke utan diskuterade hur hon försöker att ”inte förödmjuka” och menar att det är viktigt att kommunicera och ”vara försiktig med hur man uppträder eller vad man säger” (intervju med Britt).

När vi frågade respondenterna om de upplevde att det fanns något slags forum för att prata om etik på deras arbetsplats så rådde det delade meningar. Åsa och Marie upplever att det inte finns något forum och de önskar att det fanns mer etiska diskussioner. På sin sida upplever Britt att det finns möjlighet att diskutera i grupper. Hon menar dock att etiken ”behöver vara mer central” i hennes arbete då hon anser att det tar för lite plats i jämförelse med i det praktiska sociala arbetet. Hon menar att det finns möjligheter för diskussion men att det också finns nackdelar med att diskutera genom de ”formaliserade procedurerna”:

Det är så svårt att prata anonymt med någon annan på sin arbetsplats. Då vill man göra det mer på ett mer slutet sällskap (intervju med Britt)

Hon menar alltså att det inte alltid går att diskutera etiska problem som rör enskilda personer i fasta forum och ger exempel på svårigheterna som kan uppstå med att diskutera om doktorander “som inte riktigt gör det de ska” då det kan vara bättre med en mindre, slutna grupp (intervju med Britt). Anne tycker att utrymmet finns för etiska diskussioner på hennes arbetsplats och tycker inte att de behöver prata mer om etik på arbetsplatsen. Hon pratar om att hon känner sig säker i sitt yrke idag men menar att hon hade önskat sig mer stöd vid etiska dilemman tidigare i sin karriär då hon var mindre erfaren. Alla personer som vi intervjuade nämnde däremot att de pratar med kollegor och att kontakt med kollegorna gör det möjligt för

diskussioner kring etik. Kollegor tycks utgöra ett informellt forum där intervjupersonerna menar att de kan prata om etik.

Angående vilken roll intervjupersonernas egna värderingar spelar i deras professionsetik så menar till exempel Åsa att hon som forskare har blivit tvungen att ”omvärdera ganska mycket” och ”vara kritisk mot sig själv”. Hon diskuterar hur lagar och regler kan sätta krav på henne men att det samtidigt finns plats för egna värderingar. Hon pratar om ett handlingsutrymme:

Jag har tyckt att det har funnits ett stort handlingsutrymme där man har ramarna som är lagstiftningen och där tycker jag att man om man har det jobbet måste man leva efter lagar. Och sen inom det så tycker jag att det finns väldigt mycket möjligheter att egna värderingar, etik kan få rätt så stor plats i mycket och bör få det också (intervju med Åsa)

Åsa menar alltså att reglerna som styr henne sätter vissa krav på henne men förblir endast ramar som lämnar plats för ett handlingsutrymme där egna värderingar kan styra. Britt pratar om en ”stolthet att man kan göra egna bedömningar” inom ramarna för professionsetiken, ”ibland kanske bättre än politiker” lägger hon till (intervju med Britt). En annan aspekt som både Britt och Marie lyfter fram är att egna värderingar måste till viss mån stämma överens med sin professionsetik för att kunna trivas i sitt arbete:

Alltså mesta delen av tiden ska jag tycka att jag kan göra bra saker. Som jag håller med om är bra. Den dagen det börjar bli så att mesta delen av tiden är dåliga saker som jag inte kan stå för, då kan jag kanske inte jobba kvar där (intervju med Marie)

Denna föreställning som här uttrycks av Marie om en, i stort sett, enighet mellan egna värderingar och kraven som professionen sätter på henne delas av alla respondenterna. Trots det så verkar det däremot inte som att respondenterna menar att deras arbete är helt fritt från etiska värdekonflikter.

3.1.3 Konflikt

Då vår utgångspunkt är att undersöka en potentiell konflikt mellan etiktyper och professionsetikvarianter ingick ett avsnitt om upplevelser av konflikt och hur de hanteras i intervjuerna.

På frågan om respondenterna har upplevt en konflikt mellan sina egna värderingar och arbetsrollens krav eller förväntningar säger alla fyra respondenter att det inte uppstått några konflikter som inte gått att reda ut. En slutgiltig lösning på en svår värdekonflikt berättar Marie om då krockar mellan dessa två sfärer ledde till att hon fick sluta på en anställning. Hon kunde inte agera så som det förväntades i den roll hon hade och valde därför att säga upp sig:

Att jag hamnar i situationer där jag uppfattat att jag inte kan behandla mina medmänniskor på det här sättet, att det inte är värdigt. Men reglerna säger det. Vilket resulterade i att jag slutade där, jag kunde inte stå upp för det. Man ska ju vara lojal med sin verksamhet (intervju med Marie)

Detta resonemang återkommer hos alla respondenter som säger att om det hade uppstått värdekonflikter som inte går att lösa måste man sluta på sitt jobb och låta någon annan sköta det man själv inte klarar av.

För det mesta löses konflikterna genom att man tänker igenom rejält kring vad man själv tycker och försöker omvärdera detta samtidigt som man undersöker vad reglerna och professionsetiken säger Britt. I slutändan nås ofta en överensstämmelse mellan dessa menar Marie, Britt och Åsa. Krocken behöver inte vara mellan egna åsikter och professionsetik utan ofta är krocken med någon annan struktur som t.ex. regler på arbetsplatsen. Då motsätter sig den egna etiken tillsammans med professionsetiken, som enligt Britt och Marie bör överensstämma, denna struktur.

I ett fall där egenetikerna tillsammans med professionsetiken motsätter sig en struktur finns det möjligheter att arbeta för att förändra strukturen med stöd i sin professionsetik. Marie talar om en stor möjlighet att förändra i sin socionomroll, "man kan arrangera sig i grupper, skriva motioner, göra debattinlägg, gå ihop med forskare eller demonstrera" (intervju med Marie). Hon ser att man har ett ansvar att påverka, "om inte lagen funkar som ett hjälpmedel så se till att förändra den så att den gör det" (intervju med Marie).

Åsa framför en delvis annorlunda synvinkel och säger att arbetet är så pass fritt att krockar inte uppstår eftersom arbetet går att forma. Hon menar också att hon har svårt att ge exempel på krockar eftersom de är svåra att upptäcka, att det är först när det blir uppståndelse kring dem så som det blev med utlämnandet av uppgifter som man upptäcker konflikterna. Anne menar på ett liknande sätt att hon inte upplevt värdekonflikter eller krockar. Hon menar att hon känner sig säker i sin roll då hon arbetat så pass länge: "[n]u har jag ju jobbat så länge så jag är rätt så säker, så jag vet inte om det blir så mycket krock för mig" (intervju med Anne). Detta är hon dock ensam om att uppleva, de andra respondenterna berättar om flertalet konflikter de upplevt.

Vidare undersöktes vilka hjälpmedel respondenterna tog till bruk i etiska dilemman eller värdekonflikter. Exempel på hjälpmedel lades fram såsom kollegialt stöd, styrdokument eller lagtexter.

Respondenterna går först till kollegor för att få stöd i ett etiskt dilemma och diskuterar vilket redan nämnts i avsnittet om värderingar. En del av diskussionen kan handla om att tillsammans undersöka om det finns regler på ämnet:

Jag skulle kanske främst gå till kollegor för att fråga om det ens finns regler om det här. Sen skulle jag sitta och googla och läsa på hur reglerna ser ut. Det finns massa såna dokument för hur man ska agera i olika sammanhang (intervju med Britt)

De menar allihop att lagen är styrande men professionell kunskap är mer användbar i ett dilemma.

Det är det jag menar att det finns ett handlingsutrymme, lagen finns och den ska man jobba efter. Men lagen berättar inte exakt hur man ska göra utan det är mycket beror på, det är mycket så juridiskt, det beror på. Det måste man diskutera, det här beror på tror jag, det kan man inte läsa sig till (intervju med Anne)

Detta citat belyser vad handlingsutrymmet innebär, att lagen ständigt måste tolkas och därmed behövs dessa diskussioner mellan kollegor. Marie, Anne och Britt säger att ledningen inte fungerar som stöd inför att ett beslut ska tas, utan snarare att de vänder sig till dem efter att ett beslut är taget. Exempelvis för att få stöd om ytterligare problem skulle uppstå. Marie hade gärna sett mer stöd och diskussion kring etik, även Åsa och Britt talar om att etiken borde ta större plats medan Anne menar att det finns många andra saker man behöver använda sin tid till.

3.2 Analys

Utgångspunkten för analysen är relationen mellan olika etiktyper såsom Lundquist beskriver det i boken "Demokratins väktare". Vi utgick från samspelet mellan respondenternas egenetik, professionsetik och förvaltningsetik. Utöver dessa integrerades även de två professionsetikvarianter respondenterna ska förhålla sig till. Deras professionsetik är inte entydig eftersom de är utbildade socionomer och idag jobbar som lärare, därmed är de även tjänstemän. Våra respondenter innehar alltså olika professionsetikvarianter på en och samma gång, på samma sätt som en förvaltning kan innehålla olika personer med olika professionsetikvarianter (Lundquist 1998, s. 151). Lundquist menar att varianterna gör att olika delar av förvaltningen kan betona olika värden.

Våra respondenters etik består alltså av följande: egenetik, professionsetik och förvaltningsetik. Inom respondenternas professionsetik finner vi dessutom de två varianterna lärar- och socionometik. Analysen startar i ett resonemang om hur respondenternas egenetik och professionsetikvarianterna förhåller sig till varandra och fortsätter sedan för att beskriva respondenternas relation till förvaltningsetiken för att avsluta i en diskussion om ansvar.

3.2.1 Egenetik och professionsetik

Det vi har märkt i diskussionen med respondenterna är att deras egenetik tycks överlappa deras professionsetik. Alla respondenterna uppfattade alltså inte att det uppstår några tydliga konflikter mellan egna värderingar och de värden deras professionsetik består av. Marie nämnde att hon valde att sluta en anställning hon tidigare haft då hon kände att kraven som jobbet ställde på henne gick emot hennes etik. Situationen hon nämner är ett tydligt exempel på vad Lundquist beskriver som ett fall där etiktyperna är så olika att de inte kan förenas som det första fallet som visas i figur 2 (s. 6). Naturligtvis handlar det om grader om i vilken utsträckning värdena hamnar i konflikt med varandra vilket visas i Lundquists modell. Etiktyperna behöver inte antingen överensstämma eller vara åtskilda utan de kan delvis överlappa som det andra fallet visar (s. 6). Respondenterna menade att i vissa situationer kunde det uppstå etiska dilemman inom deras arbete men de var eniga om att dessa konflikter enkelt löses. Därmed tycks respondenterna befinna sig i fall 3 i Lundquists modell där etiktyperna i stort sett överlappar (s. 6). Utifrån denna bakgrund kring etiktyperna kan det förstås som att de tjänstemän som befinner sig i det första fallet hamnar i så pass många etiska konflikter att de väljer att sluta på sin tjänst. Detta kan förklara varför vi intervjuade fyra personer som befann sig i fall 3, det tycks vara det enda möjliga för att kunna göra ett bra jobb.

När vi frågade respondenterna om vilka värden de anser vara vägledande i deras arbete märkte vi att socionometikens centrala värden nämns av respondenterna genomgående i intervjuerna. Som vi skrev i vårt avsnitt om socionometiken så slås det fast i socialtjänstlagen att det är viktigt att ”främja människornas ekonomiska och sociala trygghet” (SFS nr. 2001:453 1 kap:§1). Den principen som uttrycks i socialtjänstlagen återkommer i intervjuerna med våra respondenter då de diskuterar mycket om till exempel hur viktigt det är för dem att hjälpa de utsatta. Om vi ser till respondenternas svar och socionometiken så ser vi att just principen om att hjälpa svaga grupper i samhället tycks vara central i deras egenetik. Andra värden som välfärd, människors lika värde och social rättvisa återfinns både i akademikerförbundet SSRs riktlinje och i respondenternas svar (Akademikerförbundet SSR 2015, s. 7).

En av källorna som använts för läroretiken är högskolelagen som betonar att högskolans roll bland annat är att främja social välfärd och rättvisa (SFS nr. 1992:1434 1 kap:§5). Samhällsengagemanget lyfts även fram i Malmö högskolas strategiska plan (Malmö högskola 2013) Lunds universitets strategiska plan betonar medmänsklighet som ett värde som ska vägleda alla lärare (Lunds universitet 2017). Här återkommer alltså de värden som socionometiken genomsyras av och som respondenterna betonar gång på gång. Det noteras dock också att det finns stort tolkningsutrymme för vad det innebär, på liknande sätt som socionometiken. Vi hittade också ett tolkningsutrymme i respondenternas svar då de flesta menade att det i deras arbete är viktigt att sträva efter ”någon slags rättvisa” (intervju med Anna) men kunde inte riktigt beskriva vad rättvisa innebär i praktiken. Därmed ser vi här att läroretikens krav på rättvisa återfinns hos respondenterna när de diskuterar om vägledande värden trots begreppets höga abstraktion och trots tolkningsutrymmet.

Läraretiken som gäller för våra respondenter, alltså lärare som jobbar inom universitet och högskola är som vi noterade tidigare diffus när det gäller vilka värden som är centrala. Läraretiken säger mer om lärarrollen som till exempel att lärarna har ett ansvar att uppmuntra studenter att ifrågasätta (SULF, Lunds universitet 2016) vilket också framkom i respondenternas svar. Anne menar exempelvis att som lärare är ett av uppdragen att lära studenterna kritiskt tänkande snarare än att lära dem om vad som är rätt och fel. Marie tycks dela samma uppfattning när hon till exempel förklarar att hon alltid i sin roll som lärare försöker problematisera genom att lyfta fram argument som balanserar debatten i klassrummet. Hon anser det vara viktigt att göra det trots att hon ibland behöver lyfta fram argument som går emot hennes egna värderingar.

Britt talade också om en slags försiktighet i hur som lärare man uppträder i klassrummet, en försiktighet gällande det man säger. Det tycks som att våra respondenter menar att de har ett visst ansvar inför studenterna. Dels ett ansvar för rättvisa i hur de behandlar studenter, men också ett ansvar för det de säger, att inte kränka samtidigt som de ska lyfta fram alla aspekter av ett ämne. Det verkar finnas svårigheter med detta ansvaret vilket kan förstås då de etiska riktlinjerna som ges av högskolelagen och fackförbundet SULF inte utgör något tydligt ramverk vilket vi noterat i det tidigare avsnittet om läraretiken.

Bara en av respondenterna identifierade sig främst som socionom. Trots det så framstår det som att socionometiken är etiktypen som var mest central i intervjuerna. Även om de andra respondenterna sa att de främst identifierade sig som lärare så tycks det vara socionometiken som fortfarande vägleder dem i deras arbete. Det resultatet har betydelse; trots att respondenterna innehar en roll idag (lärare) som är annorlunda än den de utbildade sig till (socionom) så verkar det som att det är den första rollen de har haft i arbetslivet fortfarande verksam.

För att återgå till resonemanget om tolkningsutrymme och dessa abstrakta värden som båda professionsetiksvarianter genomsyras av kan det sägas att vi upplever att socionometiken ger ett tydligare etiskt ramverk. Trots den tolkning som krävs av värdena så tycks det enklare att förhålla sig till socionometiken än läraretiken som knappast ger färdiga ramar. Detta kan vara ytterligare en anledning till att våra respondenter förefaller falla tillbaka på sin socionometik, trots att de idag identifierar sig som lärare.

3.2.2 Förvaltningsetiken

Respondenterna talar mycket om vad lärarrollen och socionomrollen innebär och som Marie uttrycker ”så är det underordnat att vara tjänsteman” (intervju med Marie) vilket tycks gälla lika mycket för alla respondenter. De gånger tjänstemannens roll tas upp målas en bild upp av en person som främst följer order och lagar. Tjänstemannens roll som demokratins väktare såsom Lundquist beskriver det tas inte upp. Den rollen visar att tjänstemannen har ett ansvar

att se till att demokratins värden efterlevs och att lagarna är goda. Förvaltningsetikens betydelse är viktig att undersöka då Lundquist påpekar att den alltid måste följas (1998, s. 152). Innehållet har tidigare behandlats och beskrivningen av den jämförs här med respondenternas svar för att se om den återfinns i deras etik.

När respondenterna talar om laglydighet talar Britt även om möjligheten att inte lyda lagen om lagen är orätt. Det uttalande från skolorna som vi utgått ifrån uttrycker att man som socionom ibland måste undvika att lyda lagen om den går emot de grundläggande värden som exempelvis socialtjänstlagen bygger på. Detta fenomen upplever vi att Britt men även Marie ser som en motpol mot tjänstemannens uppgift, Marie uttrycker sig om tjänstemannen på följande sätt: “[i] min bild är en tjänsteman en upprätthållare. Tjänsteman gör som de blir tillsagd. Någon ger instruktioner och det är viktigt att följa de” (intervju med Marie). I socionomrollen menar hon “att det finns några värden som handlar kanske om välfärd och rättvisa som går före detta” (intervju med Marie). Marie och Britt framför alltså något de upplever vara en konflikt mellan deras socionomroll och deras tjänstemannaroll. I Lundquist anda är det just rollen som demokratins väktare som de beskriver.

Lundquist skriver naturligtvis att lagen ska lydast men säger också att det finns undantagsfall, när lagen står i motsättning till de grundläggande demokratiska värden som finns i den offentliga etiken (1998, s. 130). Precis samma sak som Marie och Britt säger alltså. Med det i beaktande tycks motsättningen mellan socionom- och tjänstemannaroll närmast försvinna.

Kan det därmed vara så att respondenterna agerar som tjänstemän trots att de inte talar om det? Frågan är omöjlig att ge ett säkert svar på men i respondenternas svar finns en antydning till att de agerar i enlighet med vad tjänstemannarollen föreskriver. Åsa och Anne talar mycket om vikten av att följa lagar och likaså gör Marie och Britt men de ger även rum för etiken att i vissa fall sätta motstånd mot lagen.

I den gemensamma värdegrunden står det att bl.a. demokrati, legalitet och respekt ska genomsyra förvaltningen (Värdegrundsdelegationen 2013). Dessa värden återkommer också i de svar respondenterna ger där Åsa och Marie påpekar att det är för medborgarna man finns till, de alla säger att lagen bör lydast och Anne och Britt lyfter att i kontakt med andra ska någon slags vördnad visas.

En annan aspekt av den gemensamma värdegrunden är kravet på objektivitet och att alla personliga åsikter hålls utanför då personen företräder myndigheten. Alla medborgare har självklart åsiktsfrihet men av risk för att myndighetens förtroende och saklighet ifrågasätts krävs objektivitet i tjänsten (Värdedelegationen 2013). Respondenterna frågades ut kring ämnet och det tycks som om de flesta menar att inom lagens ramar finns ett handlingsutrymme där egna värderingar och etiken kan ta stor plats. Samtidigt är de tydliga med att de värderingarna kommer ur forskning och även professionsetikvarianterna. Därmed måste man tolka det som att de menar att förtroendet bevaras intakt för myndigheterna och objektivitet råder.

Som tjänsteman har man tre grundläggande relationer att upprätthålla, man ska visa lojalitet mot överordnade, lydnad inför lagen, hänsyn mot samhällsmedlemmar samt beaktande av professionell kunskap (Lundquist 1998, s. 127). Även dessa återkommer i respondenternas beskrivningar. Marie talar om en lojalitet inför sin verksamhet som är viktig men även att det är för de utsatta medborgarna man arbetar vilket Åsa instämmer i. Lydnad inför lagen och beaktande av professionell kunskap talar alla respondenter om, de ser det som viktigt att lyda lagen och vid behov av stöd vänder man sig till sina kollegor som besitter just denna kunskap. Även här återkommer alltså en bild av respondenterna som goda tjänstemän.

Sammantaget kan sägas att i mångt och mycket ser det ut som att alla fyra respondenter i allra högsta grad kan kallas tjänstemän trots att de själva inte kallar sig det. Lundquist skriver att anställda inom vård, skola och socialtjänst sällan upplever sig själva som tjänstemän vilket han hade rätt i när det gäller vårt resultat. Hur Lundquist skulle ställa sig till att de tycks agera som, men inte identifiera sig som, tjänstemän är inte säkert då agerandet självklar är viktigt men framförallt att den anställda känner sig som en tjänsteman och uppfattar att dess uppdrag är viktigt (1998, s. 256).

Vi kan alltså konstatera att våra respondenters förhållande till etik kan liknas vid det tredje av Lundquist fall som beskrivs i figur 2 på s. 6. De tre etiktyperna tycks överlappa väl och därmed kan slutsatsen dras att egenetikfällan undviks. Detta främjar förvaltningens förutsägbarhet och i förlängningen rättssäkerheten (Lundquist s. 153). Däremot föreligger det en risk i att respondenterna talar mycket om egenetik och professionsetik medan förvaltningsetiken inte förefaller vara viktig för dem. Just detta scenario berör Lundquist, att man riskerar att inte följa förvaltningsetiken eftersom man anser att egenetiken och/eller professionsetiken är viktigare (1998, s. 152). Trots detta finns det alltså tecken som säger att respondenterna agerar i enlighet med förvaltningsetiken vilket gör att deras fokus på de andra etiktyperna blir mindre riskfyllt.

3.2.3 Ansvar

De tillfrågade respondenterna har fått svara på frågor om etik men även kring ansvar. Vi anser att dessa hänger samman då etik implicerar krav på agerande och därmed ett visst ansvar. De olika rollerna kommer med olika professionsetikvarianter och därmed även med olika ansvar. Respondenterna ser en skillnad i ansvaret mellan rollerna. De uttrycker det som att forskaren har den friaste rollen då man står fri att forska om det man vill under akademisk frihet som även Lunds universitets värdegrund påtalar (2016). Ansvar återfinns även i en plikt att informera allmänheten om de upptäckter man gör och sprida uppgifter om oegentligheter som påträffas. Detta ansvar inför samhällsmedlemmarna återfinns hos Lundquist som menar att som expert måste man beakta sin kunskap och med hänsyn inför medborgarna påtala brister i sin verksamhet eller omvärld (1998, s. 127–128). Detta återfinns dock inte i de källor till forskarens etik vi använt (SULF). Lärarrollen är också fri men i och med myndighetsutövningen inför studenterna står man med ett större ansvar. Till sist kommer

socionomrollen som respondenterna menar att det innebär ett ansvar över människors liv vilket bitvis är oerhört tungt att axla. Dessa slutsatser som respondenterna drar stämmer väl överens med de beskrivningar av professionsetikvarianterna som presenterats i tidigare avsnitt i detta arbete.

Tjänstemannens ansvar är inget respondenterna tydligt hänvisar till en då de talar om myndighetsutövning står det klart att de upplever att man har ett ansvar som anställd på en myndighet. Ansvaret är inte enbart inför de som är i kontakt med myndigheten utan också hela allmänheten. Man ska fatta rätt beslut om individen men också se till att verksamheten sköts ordentligt och brister i samhället ska larmas om de upptäcks. Därmed återfinns rollen som demokratins väktare även i respondenternas utsagor.

4 Avslutande diskussion

Avslutningsvis återkopplar vi här till den ursprungliga frågeställningen vars svar utmynnar i tre punkter.

För det första har det konstaterats att socionomlärarnas egenetik överlappar deras professionsetik. Som det beskrivits ovan så bör egenetiken och professionsetiken överlappa. Gör den inte det så behöver egenetiken ifrågasättas och omvärderas så att den stämmer överens med den professionella, de ska smältas samman till ett. Annars tvingas man av påfrestningarna att sluta på sitt arbete. Det finns alltså en påtryckning inifrån att dessa etiktyper ska överensstämma. Ur den processen kommer starkare och säkrare individer som vet hur de ska förhålla sig till dessa aspekter. De som inte klarar av det byter till ett arbete som passar dem bättre.

För det andra har vi kommit fram till att socionometiken är den dominerande professionsetikvarianten. Det kan sägas eftersom respondenterna talar mycket om värden som återkommer främst i socionometiken snarare än läraretiken.

Till sist noteras att socionomlärarna tänker i enlighet med förvaltningsetiken även om de inte själva identifierar sig med rollen. Bilden som målas upp i vår framställning tyder på att förvaltningsetiken ligger som en stadig grund med tydliga processer och professionsetiken kan läggas ovanpå den, fylld med substans i form av viktiga värden. Huruvida konflikter kan uppstå mellan dessa etiktyper som skapar instabilitet är tämligen oklart. Däremot, med respondenternas berättelser i åtanke, så tycks det inte vara fallet.

Utifrån vår undersökning har vi lyckats beskriva förhållandet som socionomlärarna har till etiktyperna och därmed besvarat vår forskningsfråga. Vi har dock liten möjlighet att generalisera vårt resultat då undersökningen är liten till sitt omfång. Trots detta kan den bidra till vidare forskning då vi utvecklat en möjlig teoretisk utgångspunkt. Förslag till vidare forskning blir därför en större undersökning med ett större urval av personer, inom samma förvaltningsområde eller förslagsvis anställda inom vård eller skola. Dessa områden tycks särskilt intressanta med bakgrund i Lundquists påstående att de främst ser sig själva som professionella och inte tjänstemän.

5 Referensförteckning

Primärkällor

- Akademikerförbundet SSR (2015) "Etik i socialt arbete – Etisk kod för socialarbetare"
[Elektronisk] Tillgänglig:
https://akademssr.se/sites/default/files/files/etik_och_socialt_arbete.pdf Hämtad: 2017-04-12
- Intervju med Åsa 25/4-17
- Intervju med Anne 3/5-17
- Intervju med Britt 27/4-17
- Intervju med Marie 26/4-17
- Lunds universitet (2017) "Strategisk plan 2017-2026" [Elektronisk] Tillgänglig:
http://www.lu.se/sites/www.lu.se/files/strategisk_plan_2017-2026.pdf Hämtad: 2017-04-12
- Lunds universitet (2016) "Presentation värdegrundsprojektet" [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.medarbetarwebben.lu.se/sites/medarbetarwebben.lu.se/files/presentation-vardegrundsprojektet.pdf> Hämtad: 2017-04-13
- Malmö högskola (2013) "Strategiska satsningar för utbildning, forskning och samverkan 2014-2016" [Elektronisk] Tillgänglig: http://blogg.mah.se/ts/files/2013/12/UFS_MAH.pdf
Hämtad: 2017-04-10
- SCB (Statistiska Centralbyrån) (2010). "Tema: Utbildning; Könnsstruktur per utbildning och yrke 1990-2030" [Elektronisk] Tillgänglig:
http://www.scb.se/statistik/publikationer/UF0521_1990I30_BR_A40BR1001.pdf Hämtad: 2017-05-09
- SFS nr. 1986:223 *Förvaltningslagen*
- SFS nr. 1992:1434 *Högskolelagen*
- SFS nr. 1993: 100 *Högskoleförordningen*
- SFS nr. 2001:453 *Socialtjänstlagen*
- SFS nr. 2007:515 *Myndighetsförordningen*
- SULF (Sveriges Universitetslärare och Forskare). "Etiska riktlinjer för universitetslärare"
[Elektronisk] Tillgänglig: <https://sulf.se/faktabank/etiska-riktlinjer-for-universitetslarare/>
Hämtad: 2017-04-28
- Värdegrundsdelegationen (2013). "Den gemensamma värdegrunden för de statligt anställda" [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.regeringen.se/49bb4c/contentassets/1df0c81fa73d4f878c9eba10c744b0a7/den-gemensamma-vardegrunden-for-de-statsanstallda-s2013.011> Hämtad: 2017-04-13

Sekundärkällor

- Alkeberg, Johanna & Hermansson, Elin (2016). "Feminist och tjänsteman - hur då? En studie om aktivister i skolan" B-uppsats i statsvetenskap vid Lunds universitet
- Bryman, Alan (2009). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 5. uppl. Malmö: Liber ekonomi
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (red.) (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Jacobsson, Linnea & Macheridis, Konstantin (2012). "Att handlägga människöden: En studie i hjälpmedel i etiskt arbete på Migrationsverket" B-uppsats i statsvetenskap vid Lund universitet
- Karlsson, Stellan (2013). "Opårtisk? Hur politiskt aktiva lärare förhåller sig till saklighetskravet" Examensarbete i samhällskunskap vid Göteborgs universitet
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lundquist, Lennart (1998). *Demokratins väktare: ämbetsmännen och vårt offentliga etos*. Lund: Studentlitteratur
- Thorsson, Malin (2016). "Perspektivsamordnare och etik – värderingar, utmaningar och förhållningssätt" Masteruppsats i offentlig förvaltning vid Göteborgs universitet

6 Bilaga

Intervjumall

Inledning:

Hur ser lärare på socialhögskolan i Lund och Malmö på sitt förhållande till olika etiktyper?
Vi kommer nu tala om följande ämne och har lagt upp intervjun till att behandla lite bakgrund om dig, sedan värderingar, rollen som lärare, socionom och tjänsteman och till sist konfliktsituationer och styrdokument.

Känn dig fri att avbryta oss under intervjuens gång för att ställa frågor eller annat. Ställer vi en fråga som du upplever som olustig får du självklart undvika att svara på den. Och du har alltid rätten att avsluta intervjun om du inte längre vill vara med.

Ditt bidrag i uppsatsen kommer att anonymiseras men som du vet kommer vi spela in vårt samtal vilket görs för att kunna redogöra dina svar så korrekt som möjligt. Uppsatsen kommer finnas tillgänglig på internet i en databas vilket är bra att vara medveten om. När vi använder materialet från intervjun kommer vi antagligen citera dig, vill du då se det i förväg?

Bakgrundsfakta

- Hej, vem är du? Ålder, kön, namn
- Hur länge har du undervisat/varit socionom?
- Vad gör du nu på högskolan?

Roll

- Ser du dig själv främst som socionom, lärare eller tjänsteman?
- Vad anser du är skillnaden mellan dessa med tanke på etik och agerande och varför anser du dig vara just denna?
- Känner du att du byter roll (socionom/lärare/tjänsteman) beroende på vem du pratar med, kollegor eller studenter t.ex?

Värderingar

- Är etik och moraliska frågor viktigt i ditt arbete? Exempel?
- Vilka värden vägleder dig mest i din yrkesroll? Ex. rättvisa, solidaritet, neutralitet, prestation - Har du någon gång sett några konflikter mellan dessa värden?
- Upplever du att det finns forum att samtala om etiska frågor (rörande arbetet) på din arbetsplats? Diskuteras bland kollegorna?
- Har ni ett gemensamt förhållningssätt till roll och etik? Beskriv gärna. Om nej: om du fick välja, hur skulle det gemensamma förhållningssättet se ut? Uttalandet där alla var överens?
- Vilken roll spelar dina egna värderingar i ditt uppdrag?
- Bör man vara neutral som tjänsteman eller är det bra att man tar in sina egna värderingar?

Konflikt

- Har du någon gång känt att det uppstått en konflikt mellan dina värderingar och ditt arbete? - Hur? Finns det någon specifik situation? Har du då följt dina värderingar eller arbetsrollens?
- Uppstår konflikten inom dig eller mellan kollegor eller chefer/ledning?
- Vilka hjälpmedel använder du för att du ska kunna fatta rätt beslut även i svåra fall? Lagen/kollegor osv
- Kan du berätta lite om hur viktiga dessa olika faktorer är vid utformandet och utförandet av ditt arbete? (Lagar, Politiska beslut, Professionell kunskap, Samhällets förväntningar, Egna värderingar) Förklara. Vilka lagar osv?

Avslutande frågor

- Är det något mer du vill tillägga som du inte tycker att vi tagit upp?